

روایت حاصل می‌شود این است که تمامی نظرات مختلف راجع به زنی است که از همسرش فرزندی نداشته باشد، بنابراین دلیلی وجود ندارد که عموم زنان از بخشی از ماترک محروم بماند. پس زنی که از همسرش فرزند دارد، فرض خود را از تمام ماترک همسرش می‌برد.

کتاب المنهج الاثری در یک نگاه

علی دسترس

دوره نیمه تخصصی گروه علوم قرآن و حدیث

چکیده: یکی از روش های تفسیری قرآن، تفسیر اثری یا تفسیر مآثور است. بر پایه این روش در توضیح و تبیین آیات فقط باید از روایات پیامبر (ص) و ائمه (ع) - و صحابه و تابعین - سود جست. از جمله کتاب هایی که به بررسی چند و چون روش تفسیر مآثور پرداخته، کتاب «المنهج الاثری» تألیف سرکار زخانم «هدی جاسم محمد ابوطبره» است. روش مذکور منابع تفسیر مآثور را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده، در پایان به بررسی تفاسیر مآثور را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده، در پایان به بررسی تفاسیر مآثور همت گماشته، نتایج تحقیق خود را در ۱۷ بند گزارش نموده است.

کلید واژه: تفسیر، تاریخ تفسیر، روش های تفسیری، تفسیر مآثور، المنهج الاثری، هدی جاسم ابوطبره.

هدی جاسم ابوطبره؛ المنهج الاثری فی تفسیر القرآن الکریم حقیقه و مصادره و تطبیقاته؛ مکتب الاعلام الاسلامی؛ قم: ۱۳۷۲هـ.ش / ۱۴۱۴هـ.ق. ۳۲۹ص.

از آنجا که تفسیر قرآن به منظور دستیابی به مراد واقعی متکلم - خداوند - انجام می‌گیرد، بهترین و صحیح ترین راه برای کشف مراد واقعی خداوند، تفسیر روائی و مآثور است. فهم دقیق اشارات و لطایف و حیانی فقط از مسیر وحی میسر است. برای دسترسی به فهم صحیح قرآن باید از سخنان مخاطبین حقیقی وحی استفاده کرد، چرا که آبشخور سخنان پیامبر (ص)

و ائمه(ع) نیز از وحی سرچشمه می‌گیرد؛ و پای عقل در این عرصه لنگ و ناکارآمد است. با این توضیح روشن می‌شود که روش تفسیر مآثور به واسطه اصیل بودن و به نوعی وحیانی بودن، اهمیت دو چندان پیدا می‌کند. اثر حاضر که از یک مقدمه، چهار فصل و یک خاتمه تشکیل شده است، پایان نامه دوره کارشناسی ارشد مؤلف می‌باشد که زیر نظر دکتر مسلم آل جعفر و دکتر حازم سلیمان الحلّی تألیف شده است. نویسنده در مقدمه آورده است: هر روش تفسیری بر پایه مبانی و اصولی استوار است که تفسیر مآثور نیز از این قاعده مستثنی نیست. اصل اساسی در این روش تفسیری این است که در توضیح و تبیین آیات فقط باید از روایات پیامبر (ص) و ائمه(ع) سود جست. البته قرآن پژوهان اهل سنت روایات صحابه و تابعین را نیز با شرایطی خاص بر روایات پیامبر(ص) افزوده اند. بدیهی است که بهره گیری از هر روایتی، بدون اطلاع از صحت و قسم آن، مفسر را به تفسیر واقعی قرآن رهنمون نمی‌سازد. راهیابی روایات ضعیف و اسرائیلیات به جوامع حدیثی از یک سو و روایات جعلی از سوی دیگر باعث بروز حساسیت بیشتری در میان محدثان و قرآن پژوهان در استفاده از روایات برای فهم صحیح قرآن شده است. در این راستا، محدثان و مفسران در جهت جداسازی روایات مستند، معتبر و صحیح از روایات مردود، ضعیف و غیر معتبر تلاش‌های زیادی کرده‌اند. نهایت این که در تفسیر مآثور باید

یک حیطه و روش خاصی را در پیش گرفت که نویسنده کوشیده است تا اصول و مبانی روش تفسیر به مآثور را در کنار ذکر نمونه‌هایی به داوری بنشیند و از رهگذر این پژوهش، بایسته‌ها و کاستی‌های روش تفسیر مآثور را باز شناساند. پس از بیان کاستی‌های تعاریف مختلف پیرامون «روش تفسیر»، در تعریف آن بیان می‌دارد: «مجموعه قواعد و دستوراتی است که اگر مفسر دقیقاً آنها را رعایت کند از خطا و اشتباه در امان است و به صواب دست می‌یابد». در پایان این بخش روش تفسیر اثری را این چنین تعریف می‌کند: «روشی است که مفسر برای کشف مراد حق تعالی در قرآن کریم بر بیانات و آیات روش‌گر قرآن، روایات و اخبار صحیح رسول اکرم(ص) و اهل بیت(ع) و صحابه و تابعین ایشان، تکیه و اعتماد می‌کند. در واقع ایشان تفسیر مآثور را به دو بخش تقسیم کرده است: یکی قرآن به قرآن و

دیگری اخبار و روایات صحیح از پیغمبر(ص) و اهل بیت(ع) و صحابه و تابعین. در بخش دوم پیرامون تاریخ تفسیر مآثور بحث شده، و مراحل آن به نحو ذیل تقسیم شده است: ۱- مرحله عصر نبوی(ص): اولین مفسر قرآن کریم شخص پیامبر(ص) بوده‌اند و این مطلب از آیه شریفه «و انزلنا الیک الذکر لتبین للناس ما نزل الیهم...» استفاده می‌شود و حضرت رسول اکرم(ص) به این امر یعنی تفسیر و تبیین آیات قرآن پرداخته‌اند. روش ایشان این بود که ده آیه از قرآن بر اصحاب خود می‌خواندند و آن آیات را تفسیر می‌کردند و پس از آن ده آیه دیگر را به همین نحو خوانده، تفسیر می‌کردند و اصحاب نیز همین گونه عمل می‌کردند. طبیعی است که پیامبر(ص) ضمن توضیح مفاهیم و معانی آیات قرآن به تفسیر آیات الاحکام توجه ویژه‌ای داشتند. نویسنده معتقد است که در عصر نبوی تفسیر تدوین نشد و روایات مربوط به تفسیر قرآن به صورت منظم گردآوری نشد. ۲- مرحله صحابه: منابع تفسیری دوره صحابه، تفاوت فهم صحابه، مفسران بزرگ صحابه، ویژگی‌های تفسیر در عصر صحابه از جمله مباحثی است که در این بخش مورد بررسی قرار گرفته است. ۳- مرحله تابعین و اتباع: منابع تفسیری تابعین، مداری تفسیری- مدرسه مکه، مدینه و کوفه- دوره تابعین، مفسران بزرگ تابعین، ویژگی‌های تفسیر در عهد اتباع و تفسیر به مآثور در دوره‌های بعدی در این بخش مورد بررسی قرار گرفته است. در فصل دوم این بخش منابع تفسیر مآثور در پنج مورد، اول: قرآن کریم. دوم: اخباری که از حضرت رسول اکرم(ص) رسیده است. سوم: اخبار و روایات اهل بیت(ع). چهارم: اخباری که از صحابه نقل شده است. پنجم: اخباری که از تابعین نقل شده است؛ گزارش شده است. فصل سوم به بررسی تطبیقی تفاسیر مآثور از جمله: جامع البیان عن تأویل آی القرآن طبری، تفسیر التبیان شیخ طوسی، تفسیر القرآن العظیم ابن کثیر، تفسیر البرهان فی تفسیر القرآن بحرانی پرداخته است. در بخش چهارم خصوصیات منهج اثری در سه مورد، اول:؟ کشف مراد خداوند از طریق سنت. دوم: میزان اعتماد بر نصوص قدیمی. سوم: بررسی رشد حیات عقلی و فکری عصر پیامبر(ص) و پس از آن از طریق روش تفسیر مآثور به تیغ نقد کشیده شده است. در قسمتی دیگر از بخش چهارم به بررسی بایسته‌های روش تفسیر مآثور از جمله دقت در سند، روایات جعلی در

تفسیر، اسرائیلیات و میزان اعتبار روایات موقوفه و مرسله در تفسیر مآثور می‌پردازد. در پایان، نتایج این پژوهش را در ۱۷ بند بدین صورت گزارش می‌کند. ۱- تعاریفی که برای منهج شده است از دقت کافی برخوردار نیست، بعضی مانع و برخی جامع نیست. ۲- اختلاف درک و فهم صحابه و عدم تساوی فهم صحابه نسبت به لغات عرب بوده است. ۳- بارزترین مفسر عصر صحابه، حضرت علی(ع) است. ۴- اولین کتاب تفسیری در عصر صحابه همان مصحف امیرالمؤمنین(ع) است که در آن توضیح آیات و اسباب نزول ذکر شده است. ۵- تفسیر در عصر صحابه مختصر بود و هنوز تدوین نشده بود. و عصر تدوین تفسیر به دوره تابعین باز می‌گردد. ۶- در عصر تابعین به واسطه گسترش روزافزون اسلام نیاز به تفسیر مآثور بیشتر احساس می‌شد. ۷- مفسر اول از تابعین میثم بن یحیی التمار(ت ۶۰هـ) و اولین نفر در عصر اتباع امام جعفر صادق(ع) (-۱۴۸هـ) است. ۸- تفسیری که از ناحیه پیامبر اکرم(ص) ارائه شده بود پیرامون لغات غریب، آیات مشکل و تبیین آیات مجمل بود که نه تنها اندک بلکه در حد قابل توجهی بود. ۹- ارجاع آیات متشابه به آیات محکمات از ویژگی‌های تفسیر اهل بیت(ع) بود. ۱۰- تفسیر طبری از مشهورترین تفاسیر اثری است که در بردارنده تمام اقوال گذشتگان است و مشحون از روایات صحیح و ضعیف است. ۱۱- تفسیر طوسی به واسطه عدم پرداختن به اختلافات فرقه‌ای در قرن پنجم از بهترین تفاسیر شمرده می‌شود. ۱۲- تفسیر ابن کثیر بارزترین نمونه تفسیر مآثور می‌باشد. ۱۳- تفسیر برهان بحرانی به واسطه خالی بودن از رأی و اجتهاد، اسرائیلیات کم و در برداشتن روایات کتب تفسیری امامیه کمتر به اختلاف بین روایات دچار شده است. ۱۴- اعتماد به نصوص قدیمی خصوصاً روایات مربوط به ماوراء طبیعت و قصص در تفسیر مآثور نتیجه سبلی دارد. ۱۵- تفسیر مآثور به دلیل حذف سند، کثرت روایات جعلی و اسرائیلیات می‌بایست با دقت بیشتری مورد بررسی قرار بگیرد. ۱۶- تفسیر مآثور مخصوصاً در دوره تابعین از جریانات فکری، عقیدتی، قصص دینی، فلسفه و کلام اثر پذیرفته است. ۱۷- اجتناب از اسرائیلیات به سلامت تفسیر روائی کمک می‌کند. در پایان فهرست آیات، احادیث، اشعار و منابع و مآخذ آمده است.